

<< Zie de vragen die in de tekst zelf zijn gesteld met de commentaarfunctie. Zie ook de algemene vragen onderaan dit bestand. >>

Jelica Novaković-Lopušina
Belgrado

BRUGGEN TUSSEN WERELDBEELDEN

Inleiding

Oneindig is het aantal en de schoonheid van hun bruggen, van die Hollandse bruggen, die uitgestrekte, stijgerende, liggende en heengeworpen bruggen, in velden, in steden, op eilanden, over grachten, over zeebochten, meren, rivieren. (...) „Daar heb je je bruggen“, zeg ik tegen mezelf, want vanaf mijn prilste jeugd heb ik omgekeken naar bruggen, hopeloos op zoek naar ze, afgesneden van de wereld en eenzaam in de enorme moerassen aan de Donau en de Drava: ver weg en dierbaar waren ze voor me, die bruggen die landen verbinden, die mensen verbinden, die de zielen uit het isolement bevrijden en aan elkaar koppelen. „Daar heb je je bruggen“, zeg ik opnieuw, de een na de ander overschrijdend, alsof ik op elk van hen iets vind waar ik al lang op zoek naar ben.

Dat doet me enorm deugd na al onze ellende en al ons lijden, na onze noodtoestanden, na ons gewroet en gewriemel, na onze opgehoopte dromen, onze opgekropte woede die we als een vervloeking Gods overal met ons meezeulen¹. (Milan Kašanin, 1961:215)

Dit is een citaat uit een reisverslag van de Servische kunsthistoricus Milan Kašanin die in 1933 een rondreis maakte door de Lage Landen. In dit korte stukje komen de begrippen aan bod die mij tot een klein onderzoek hebben geïnspireerd dat ik hierbij wil voorleggen.

Ten eerste gaat het om nationale resp. culturele identiteit en het daarmee verbonden wereldbeeld. Hoewel nationale identiteit een veelomstreden begrip is dat door zijn dynamisch karakter telkens weer ter discussie wordt gesteld ben ik het eens met de Amerikaanse cultuursocioloog Jude P. Dougherty die het volgende stelt:

One cannot be a citizen of the world. Identity is local; it is the characteristic of a people who have inhabited a land over a period of time, who have developed certain collective habits, evident in their manners, their dress, the feasts they collectively enjoy, their religious bonds, the premium they put on education, and their attention to detail and precision. These are not universal traits but are rooted in centuries past... (www1)

Wat Nederlanders als hun eigen nationale of culturele identiteit opvatten hoeft niet noodzakelijk overeen te komen met wat anderen als hun identiteit zien, maar het is evident dat er aparte nationale en culturele entiteiten bestaan die elkaar als verscheiden beleven.

Ten tweede gaat het om beeldvorming die overigens onlosmakelijk verbonden is met het begrip van nationale en culturele identiteit. Om een beeld van iets te kunnen vormen

¹ Alle vertalingen van Servische bronnen in deze tekst zijn van mijn hand.

moet men namelijk beschikken over een vergelijkingskader: *Zij* in vergelijking met *ons*. *Deze kant* in vergelijking met *de overkant*, om bij de bruggenmetaforiek van Kašanin te blijven.

Voor dit onderzoek was het relevant om te zien op welke manier het beeld van Nederland werd gevormd in Zuid-Slavië (als ik die term mag gebruiken voor het geografische gebied dat in mijn jeugd ook een staatsbegrip is geweest).

Ten derde gaat het om bruggen en om bruggenleggers. Om nog eens Dougherty te citeren:

To understand a nation, be it England, France, Germany, or Italy, we must attend to what each has created in the realm of the mind, expressions of intelligence or knowledge. The total intellectual and artistic treasure, the accumulated beauty of great works of art, written, sculpted, painted, or constructed is constitutive of a culture that would not exist apart from its roots in a particular national setting. (www1)

Welke Nederlanders, bekend of minder bekend, welke daden en welke prestaties hebben bruggen weten te leggen tussen het Lagelandse en het Zuidslavische wereldbeeld? In hoeverre speelt de Nederlandse taal daarbij een rol? In welke relatie staan deze mensen, werken en prestaties tot de stereotype eigenschappen die de Nederlanders worden toegeschreven? Op welke manier en in welke maat hebben deze bruggenleggers en bruggen de overkant weten te bereiken?

Dit zijn de vragen die me de afgelopen maanden hebben beziggehouden.

Beeldvorming over Nederland in de eerste helft van de 20ste eeuw

Ik leerde van Nederland houden, door middel van boeken en beelden, omdat er toen voor ons geen andere mogelijkheid bestond. (Kašanin, 1961:201)

Dit citaat van de reeds genoemde kunsthistoricus Kašanin onderstreept het belang van bemiddelaars voor de beeldvorming. In tegenstelling tot de spreekwoordelijke reislust van Nederlanders die al sinds de middeleeuwen door de Balkan trokken, was het aantal Serviërs die directe contacten legden met de Lage Landen tot diep in de twintigste eeuw uiterst gering. Om een eerste beeld te vormen waren ze dus aangewezen op andere bronnen dan de eigen ervaring.

Reisverslagen

Voor Servië was **Edmondo De Amicis** (1846-1908) een van de eerste belangrijke bruggenleggers. Deze Italiaanse journalist en schrijver heeft naast literaire werken ook een aantal reisjournaals gepubliceerd. In 1874 verscheen er eentje onder de titel *Olanda*. De Servische vertaling onder de titel *Holandska* – een eigenaardige en sindsdien niet meer gebruikte benaming² voor Nederland - is in Belgrado verschenen in 1904. Hoe belangrijk dit werk is geweest voor de beeldvorming over Nederland kunnen we lezen in het dagboek van Arius van Tienhoven, een Nederlandse oorlogschirurg die tijdens de Eerste Wereldoorlog als vrijwilliger in Servië heeft gediend:

² De gebruikelijke benamingen zijn Holandija en/of Nizozemska.

En weer bracht het toeval ons in aanraking met een Servisch officier, die ons aanstonds aansprak over Nederland, of hij daar als kind in huis was geweest. Want ons land is hier heel populair. Dank zij het boek van den vermaarden Italiaanschen schrijver Amicis, dat behoort tot de twaalf buitenlandsche werken per jaar, die met subsidie van den Servischen staat vertaald worden en goedkoop verspreid onder 't volk. Telkens hoort ge hier dan ook praten over Holland. – over Amsterdam en Den Haag. Ze beginnen er dadelijk over, wanneer ze ons ontmoeten. En verscheiden Serviërs, die in het buitenland hebben gestudeerd, - doctoren, officieren enz., hebben, aangemoedigd door Amici's boek, een uitstapje door ons land gemaakt. Bij Milewoy, mijn Servische bediende, die 't ook al kende, was de aantrekkelijkheid zoo groot, dat hij heel graag voor een tijdje meegegaan was. (Van Tienhoven, 1915:73)

Het eerste, breed verspreide beeld van Nederland is dus door een vertaling van een Italiaans bron ontstaan. Uit dit fragment is duidelijk te zien dat het om een uiterst positief beeld gaat dat De Amicis heeft geschetst. De kenmerken en eigenschappen van de Nederlandse mentaliteit komen volgens hem vooral voort uit de geografische omstandigheden. Het Nederlandse volk is gevormd door de strijd tegen het water. Dat betekende namelijk dagelijkse taaie arbeid om de natuur in toom te houden en haar uiteindelijk te overwinnen.

Onder deze barre omstandigheden werd het karakter gesmeed waardoor volgende eigenschappen naar voren kwamen: sterke wil, zelfvertrouwen, geduld, praktische zin, zuinigheid, gezond verstand.

Ook het temperament voegde zich naar de geografische en historische omstandigheden. De Nederlander moest, om te kunnen overleven, volgend temperament bezitten: hij moest ernstig zijn, flegmatisch, nuchter en matig in genot.

Al deze eigenschappen tezamen resulteerden volgens De Amicis in een rustige, zelftevreden vooruitgang van de natie, in rijkdom zonder praal, in vrijheid zonder scrupelousheid, in belasting zonder armoede. Met andere woorden, in een gedegen burgerlijkheid.

De bovengenoemde eigenschappen en morele normen die dankzij De Amicis sinds 1904 algemene bekendheid genoten in de Balkan werden telkens weer opnieuw bevestigd door reisverslagen van Zuidslavische reizigers. Naast **Milan Kašanin** moet zeker ook een van de bekendste Servische journalisten, **Predrag Milojević** (1901-1991), worden vermeld die in 1930 zijn reisverslagen als feuilleton publiceerde in het grootste Servische en Joegoslavische dagblad *Politika*. De meerwaarde van de reisverslagen van Kašanin en Milojević, maar ook van latere reizigers, is dat ze de Nederlandse identiteit zoals die door De Amicis gearticuleerd was vergelijken met de eigen Servische identiteit.

Behalve door reisverslagen werden deze kenmerken van de Nederlandse identiteit in de loop der tijd eveneens bevestigd door vertalingen van werken, door gebeurtenissen en anecdotes, door handelingen van bekende of minder bekende Nederlanders die ik nu op een rijtje wil proberen te zetten.

Stereotypen: vlijt, organisatiezin en kennis

Een bezoek brengend aan een openluchtmuseum in Nederland stelt Kašanin tot zijn verwondering vast dat de tentoongestelde oude klokken nog altijd functioneren.

Nederlanders zouden het niet kunnen verdragen dat die oude klokken nutteloos hangen, dat ze zomaar hangen, nergens voor, zoals dat gebruikelijk is bij andere, luie volkeren en dus lopen ze

allemaal, allemaal precies tot op de minuut! Het is allemaal perfecte arbeid en orde! (Kašanin, 1961:208)

Deze eigenschappen- vlijt, organisatiezin en kennis - die onontbeerlijk waren om als winnaar uit de strijd tegen het water te komen worden op veelvuldige manier bevestigd: door vertalingen van vakkundige publicaties, door artikelen over Nederlandse producten of prestaties, door reclames.

Techniek&wetenschap

Voor Nederlands technisch vakmanschap stond Philips al zeer vroeg symbool, zoals deze Reclame uit de jaren dertig toont die de klemtoon legt op moderniteit als eigenschap bij uitstek.

Afb. 1

Wat Nederlandse wetenschappers betreft, komen naast de alom bekende namen van Simon Stevin en Antonie van Leeuwenhoek tegenwoordig ook Christiaan Eijkman, L.E.J. Brouwer en Edsger Dijkstra voor in Servische, Kroatische en Sloveense naslagwerken.

Landbouw

Het grootste aanzien heeft Nederland met zijn kennis in de landbouw verworven. Daarvan getuigt het woord *holandez* dat in het Servisch gebruikt wordt voor houten kistjes waarin groente of fruit wordt vervoerd. Maar ook een aantal artikelen en vertalingen van vakliteratuur over groente- en fruitteelt³, over melkproducten en veeteelt⁴, over bloementeelt⁵. Ons, neerlandici, zegt de naam van **R. Calwij**⁶ misschien niets, maar in Servisch/Kroatisch sprekende vakkringen staat hij bekend als vakspecialist voor de suikerbietenteelt.

Dit positieve imago van Nederland als land van landbouwexperten wordt echter al een tijdje ondermijnd door de smakeloosheid van het Nederlandse fruit en groente. *Die Holländische Wasserbomben*, zoals de Duitsers de Nederlandse kweektomaat hebben genoemd, getuigt van een andere Nederlandse eigenschap: het maximaliseren van profijt door kennis en technologie. Maar dan helaas wel op kosten van de smaak. Ook hier blijkt echter kennis te zullen zegevieren: met *tasty tommy* – de tomaat met smaak! - zijn Nederlandse experts op weg naar een genetisch uitgelokte smaakverrijking!

Andere vakliteratuur – voornamelijk vertalingen uit het Duits en Engels - betreffen waterbeheer (**C.Th. Smith**⁷), ruimtelijke ordening (**J.K.B. Sonnenberg**⁸) en administratie⁹. Het gaat dus om sectoren uit het maatschappelijke leven die organisatiezin vereisen. Behalve vertalingen verschijnen daarover ook studies en artikelen van Servische en Kroatische deskundigen die hun kennis hebben gehaald in Nederland.

³ Škarica, Branko. *Aukcijski sistem prodaje voća i povrća u Holandiji*. Zagreb, 1957

⁴ Milanović, Z. 'Unapređenje mlecarske proizvodnje u Nizozemskoj'. In: *Mljekarstvo*, 18/1968

⁵ 'Lider u hortikulturi: Holandija pomaže razvoj proizvodnje u zaštićenoj sredini u Srbiji'. In: *Agronomska revija* 3 / 4, 2005

⁶ R. Calwij. 'Odnos između kvaliteta repe, iskoristivog šećera i vrednosti repe u Holandiji'. In: *Referativni bilten šećeranstva*, 24/1996

⁷ Smith, C. Th.: 'Upravljanje vodama u Holandiji'. In: *Vode Vojvodine*, 21/1992

⁸ Sonnenberg, J.K.B. 'Moderni katastar u Holandiji'. In: *Geodetska služba*. 26/1996

⁹ Kovačević, Živorad. 1957. «Neka iskustva iz rada administracije.» In: *Stalna konferencija gradova*. Beograd

B K 6/6/10 4:26 PM

Comment: Deze zin lijkt incompleet. Wat bedoelt u hier precies?

Geneeskunde

In het collectieve Servische geheugen van het interbellum staan twee Nederlandse namen diep gegrift: H. Koppeschaar en A. Van Tienhoven.

Tijdens de Balkanoorlogen hielp de militaire arts **H. Koppeschaar** mee om de Montenegrijnse militaire medische dienst op te richten. Hij bericht daarover in zijn dagboek *Een en ander over Montenegro en Servië* dat in 1914 in Amsterdam is verschenen.

In de volgende citaten komen Nederlandse eigenschappen aan bod die volgens de auteur overgeplant zouden moeten worden naar Servië en Montenegro om er een beter land van te maken:

En wie gemeend zou hebben met gestrengheid hierin verandering te moeten brengen, zou het tegendeel bereikt hebben. Alleen met geduld en beleid moest men er toe komen eenige autoriteit uit te oefenen om op die wijze tot een meer geregelde gang van zaken te komen, en ik wil er direkt bijvoegen: dit lukte volkomen. (Koppeschaar, 1914:33)

Ik ben er dan ook vast van overtuigd, dat het nog alleen de minder goede leiding is, die maakt dat dit volk niet de economische welvaart bezit, die het naar zijn geaardheid en naar de gesteldheid van het land moest bezitten. (Koppeschaar, 1914:35)

De impact van zo'n positieve beeldvorming over Nederland – reeds bestaand dankzij de vertaling van *De Amicis* maar nu dus ook bevestigd door direct contact - komt het best tot uiting in het volgende citaat:

Een van de herstelden met een schot door de borst gaf blijken van zoo'n natuurlijke handigheid bij het verbinden, dat ik hem voorstelde om verder in onze ambulance werkzaam te blijven. Dit nam hij aan en hij was voor ons een uitstekende hulp en hij hechtte zich zoo verbazend aan ons, dat ik de grootste moeite had, hem ervan te overtuigen, dat het niet in zijn belang zou zijn om met ons mee te gaan naar Holland. Groote tranen kwamen in zijn oogen, toen ons vertrek daar was en hij kon alleen zijn leed daardoor verzetten, dat hij zijn geweer weder opnam en naar zijn bataillon terugkeerde. En hoe naïef deze jonger man nog was blijkt wel daaruit, dat hij meende, dat er een verbond moest gesloten worden tusschen Servië en Montenegro en Holland." (Koppeschaar, 1914:36)

Een andere arts, de reeds genoemde oorlogschirurg **Van Tienhoven**, is een prachtig voorbeeld van alle positieve Nederlandse eigenschappen zoals ze door *De Amicis* zijn opgesomd. Samen met de Zwitserse criminoloog Archibald Reiss heeft hij de wereld bekend gemaakt met de gruweldaden van het Oostenrijkse leger. Op risico van de tyfusdood heeft hij twee jaar lang in de door hem opgerichte chirurgische afdeling van het oorlogsziekenhuis in Valjevo onnoemelijke diensten bewezen aan gewonde Servische soldaten en burgers. Op mijn suggestie als vertaalster van zijn dagboek heeft het Servische Ministerie van arbeid en sociaal beleid het initiatief genomen om een straat naar hem te noemen in Valjevo. En de eerste Servisch-Lagelandse vriendschapsvereniging, enkele jaren geleden opgericht door Servische neerlandici, is naar hem vernoemd.

In zijn dagboek somt Van Tienhoven net als zijn collega Koppeschaar enkele betekenisvolle Nederlands-Servische karaktercontrasten op, zoals: conservatief versus modern; planning op korte termijn versus planning op lange termijn; irrationeel versus rationeel.

...die chirurgen van de oudere school hebben zeker heel veel techniek, maar ze hakken te veel. De [Servische] kolonel ook; dacht bovendien: dan heb ik na drie weken dat bed weer vrij voor een ander. Anders duurt 't te lang. Maar hij vergat dat de patiënt dan zijn ledematen mist. En ons,

moderne chirurgen, is het juist te doen om zooveel mogelijk te behouden. (Van Tienhoven, 1915:24)

En dan is 't een kouwelijk volk. De zieken en gewonden zijn doodsbang voor frissche lucht. Op de zalen vechten ze om de ramen dicht te houden, zoodat een afdoend middel voor ventilatie is: eenvoudig maar een ruit stuk te slaan. Dat kunnen ze dan tenminste niet dicht doen. (Van Tienhoven, 1915:30)

Nog een betekenisvolle arts is **Cornelis de Mooy** (1834 - 1926) geweest die de hangmatraderbaar of lechophore heeft uitgevonden en daarmee op menig oorlogstoneel (dus ook in Servië) grote faam heeft verworven. Het was ontworpen om de patiënt gedurende het vervoer minimaal te belasten. Tevens had de constructie het voordeel dat er minder personeel vereist was dan bij een draagbaar. Met andere woorden, het was een echt Neerlandse want praktische, rationele en moderne uitvinding.

Politiek rationalisme & pragmatisme versus moraal, ethiek & idealisme

In de meeste reisberichten worden twee enigszins tegenstrijdige Nederlandse karaktertrekken genoemd: aan de ene kant een uitgesproken idealisme met hoge morele en ethische normen. Aan de andere kant een uiterst rationele en pragmatische houding, met name in de politiek.

Predrag Milojević verwoordt het in zijn bericht uit 1930 als volgt:

Er bestaat bij de bevolking nauwelijks belangstelling voor de politiek. Het maakt weinig uit of een regering valt of niet want alles is bestens geregeld. De wetten zijn hier niet bedacht door politici maar door de behoefte van staat en volk. Ooit laaiden de politieke passies ook hier hoog op. Maar nu is er alles rustig en alles is gekanaliseerd, zowel het water als de passies: alles vloeit regelmatig aan en af. (Politika, 21.3.1930)

Pragmatische onderhandelaars

In zijn boek *Rijstpap, tulpen & Jihad* (2004) stelt Lucas Catherine vast dat vanaf de kruistochten tot de Tweede Wereldoorlog Arabieren en Turken de Nederlanders nauwer aan het hart lagen dan Slavische volkeren. Ook al trok men zich het lot van deze volkeren wel aan, toch bleek de politieke en economische noodzaak om de Turken te vriend te houden doorslaggevend. Vandaar dat de vele Lagelandse¹⁰ onderhandelaars die op weg naar Istanboel door de Balkan trokken - zoals **Cornelius De Schepper** (1502-1554), **Ogier van Boesbeke** (1520-1592) en **Karel Rym** (1533-1584) – geenszins van plan waren om de goede contacten met de Hoge Poorte in gevaar te brengen omwille van hun noodlijdende Slavische Christenbroeders.

Justinus Colyer (1624-1682), ambassadeur van de Republiek aan de Hoge Poort, was net als zijn voorgangers aangedaan door het trieste lot van de Slavische bevolking maar moest zijn pragmatisch doel voor ogen blijven houden, waarvan ook het volgende citaat getuigt. Het betreft zijn commentaar op het trieste aanzicht van roeiende Christenslaven in Istanboel, hoofdzakelijk aan ketenen geboeide Serviërs en Polen.

¹⁰ In de 16de eeuw waren het uitsluitend Vlamingen.

B K 6/6/10 4:33 PM

Comment: Deze verwijzing mist in de literatuurlijst?

Spectacle fort triste de tous cotés: & d'autant plus digne de pitié, qu'il n'y avoir quasi point d'esperance de trouver aucun moyen de les mettre en liberté: puis que le raison vouloit qu'on travaillat plutot pour ceux du pais que pour des autres. (1672:102)

B K 6/6/10 4:33 PM

Comment: Staat niet in de literatuurlijst?

Jacob Colyer, bemiddelaar – of zoals op een Servische internetsite staat: *Unprofor avant la lettre* (www2) – bij de onderhandelingen van Karlowitz¹¹ (1699) en Passarowitz¹² (1718). Colyer is vooral bekend geworden als uitvinder van de ronde-tafel-gesprekken. Hij zorgde er namelijk voor dat de vertegenwoordigers van alle onderhandelende mogendheden tegelijkertijd de vergaderruimte betraden en zich zo niet achtergesteld hoefden te voelen. Van zijn onderhandelingskunst getuigt een kapel die in Karlovci is opgericht ter ere van de Vrede van Karlowitz.

Afb. 2

Van zijn pragmatisme getuigt ook de manier waarop hij voor Oostenrijk gebied heeft weten te winnen op de Turken, namelijk door de historische grenzen van Servië zo te interpreteren zoals het Oostenrijk toen paste:

... aangezien het Koninkrijk Servië van oudsher de steden Niš, Vidin, Novi Pazar, Skoplje etc. omvat, zoals ook andere steden, dorpen en gehuchten, moeten ook die overgegeven en ingeleverd worden. (Von Antal, 1929:697)

Van het politieke pragmatisme getuigt ook de neutraliteit van Nederland in de Eerste Wereldoorlog waarover er twee publicaties zijn verschenen:

Neutralci. Da li će Holandija i Belgija biti pregažene /De Neutralen. Zullen Nederland en België platgetreden worden?/. Beograd, 1939

Mali narodi kojima preti rat. /Kleine volkeren die door oorlog bedreigd worden/. Beograd, 1940

De meest recente Balkanoorlog heeft de omstreden figuur van **Hans van den Broek** naar voren gebracht. Zijn activiteiten zijn veelvuldig besproken in de Servische en in de internationale pers, niet altijd even gunstig zoals men zal begrijpen.

Één van de vele negatieve beoordelingen komt uit de mond van de Montenegrijnse politicus Branko Kostić. Hij verweet Van de Broek dat hij in het Balkanprobleem geen enkel belang hechtte aan de geschiedenis die zo teisterend is geweest voor Servië en Montenegro. Van den Broek beschuldigde Kostić aan de andere kant van een ziekelijke fascinatie voor het verleden die elke toekomstgerichtheid en dus ook elke rationele solutie belette (www3).

In dit wereldbeschouwelijk verschil blijkt een van de grootste belemmeringen te schuilen voor een betere politieke verstandhouding tussen Nederland en Servië.

De meest negatieve impact van Van den Broeks politieke rol komt tot uitdrukking in het wrang-obscene internetproza van een Bosnische auteur (van onbekende etnische afkomst) die zich achter het pseudoniem Thinkubator verschuilt. In een van zijn internetverhalen over het lot van een moslim Bosniër en een Servische Bosniër die in de rij staan voor een Amerikaans visum wordt de naam van Hans van den Broek metonymisch – en dan wel in de meest pejoratieve zin – voor Nederlanders in het algemeen gebruikt.

Dit [in de rij staan voor een Amerikaans visum] valt nogal mee in vergelijking met toen ik een Nederlands visum moest aanvragen. Zo'n vervloekte Van-den-Broeker in klompen... heeft me aan een bed vastgebonden drie uur lang verneukt en tulpen in mijn reet gestopt! (www4)

¹¹ Genoemd naar het Noord-Servische stadje Sremski Karlovci.

¹² Genoemd naar het Servische stadje Požarevac.

Ongeacht zijn schunnigheid is dit proza een schrijnend voorbeeld van de multiculturele verdraagzaamheid van Bosniërs wanneer ze ongeacht hun etniciteit in de rij moeten staan voor een visum.

Van den Broek wordt als bemiddelaar soms echter ook positief beoordeeld. Als hij op de luchthaven van Belgrado uitroept: „O wee het volk dat zulke leiders heeft“ (www5) is journaliste Ruža Ćirković het helemaal met hem eens. Om haar gevoel van politieke onmacht uit te drukken roept ze een scène uit de film *Cabaret* op waarin Liza Minelli onder een spoorbrug staat te gillen:

Iemand moet er nu nuchter blijven, anders blijft dit volk niets anders over dan het recept van Liza Minelli met de woorden van Van den Broek voor ogen. (www5)

De meest positieve indruk heeft Van den Broek achtergelaten op een prettig gestoorde oud-studente van mij. Zij leefde in de waan dat ze een relatie met hem had en kwam me geregeld haar gedichten aan hem voorlezen.

De literatuur is Van den Broek overigens ook in Amerika ingegaan: in de roman *Netherlands* van de Amerikaan Josef O'Neil speelt zijn naamgenoot de hoofdrol.

Tribunaal

Door het oorlogstribunaal is Den Haag het afgelopen decennium uitgegroeid tot het grootste symbool van Nederlands politiek pragmatisme zoals dat beschreven is door Predrag Milojević.

De belangstelling voor de wereldpolitiek is echter groot, vooral bij hotelmanagers: zodra er ergens in de wereld een crisis is, zullen ze naar Nederland komen om de ruzie te beslechten. Deze vredesconferenties hebben vooral een economisch karakter: alles is dan duurder omdat er overal meer vraag naar is. (Politika, 21.3.1930)

Deze reclame voor een dorpscafé in Midden-Servië laat treffend zien hoe diep de symbolische betekenis van Den Haag inmiddels geworteld is.

Afb. 3

Er zijn bovendien ettelijke publicaties (artikelen, essays, bundels, zelfs een roman) verschenen waarin naar Den Haag als inbegrip van het tribunaal gerefereerd wordt: Jevrić, Nebojša: *De held reist op een ezel naar Den Haag*. Beograd: Ikonos, 1998 (roman)

Stojadinović, Ljubodrag: “Pijnlijke catharsis: Serviërs in Den Haag”. In: *Politika*, 20.12.2002

Crnčević, Branislav: “Belgrado, je bent zelf je eigen Den Haag”. In: *Borba*, 1/2.3.2003
Šešelj, Vojislav¹³: *Confrontatie met de Haagse inquisiteurs*. Beograd: Srpska radikalna stranka, 2003

¹³ Van dezelfde auteur, die overigens zelf terechtstaat voor het Tribunaal, zijn nog zeven andere boeken verschenen met Den Haag in de titel.

Kostić, Slobodan: *Den Haag onder ons*. Beograd: Fond za humanitarno pravo, 2005
Čavoški, Kosta: "De Haagse minotaurus. Den Haag tegen de gerechtigheid". Beograd: Beoknjiga, 2007

B K 6/6/10 4:36 PM

Comment: Zou u hierbij ook eventuele oorspronkelijke (niet-vertaalde) titels willen geven?

Idealisten

Een grappige opmerking van Milojević over Nederlandse kinderen illustreert nog een verschil in temperament dat als essentieel wordt ervaren:

Aan weerskanten van de weg die uit Haarlem naar Amsterdam leidt liggen uitgestrekte kassen. Langs de weg spelen dorpskinderen, lief, vrolijk, zoals alle kinderen ter wereld. Ik kijk naar de glazen daken langs de weg. Ze zijn allemaal heel en ongeschonden. En dan krijg ik zo'n medelijden met die kinderen. Wat voor mensen zullen dat worden als ze nu als kinderen geen zin hebben om met stenen naar glazen kassen te gooien die door niemand bewaakt worden. Onze kinderen blijven niets eens voor straatlantarens onverschillig. Bij dit volk is het überhaupt erg dat het geen temperament heeft. Als er een ruzie ontvlamt in een kroeg, dan slaat iedereen op de vlucht. Waarom gaan ze dan überhaupt naar de kroeg? Nederlanders hebben niet deelgenomen aan WO I, niet omdat ze verstandiger zijn dan andere volkeren maar omdat ze gewoon geen zin hadden om te vechten. (Politika, 21 maart 1930)

Ondanks het feit dat de Nederlanders geen grote strijd lust wordt toegeschreven, zoals het tragische geval van Srebrenica heeft getoond, zijn er in de geschiedenis meerdere voorbeelden geweest van vurige, gepassioneerde en strijd lustige enkelingen.

Jeanne Merkus (1839-1897) was de dochter van een gouverneur-generaal van Nederlands-Indië en groeide ondanks de onmetelijke rijkdom van haar familie uit tot mystica, sociaal hervormster en filantropie die een rol heeft gespeeld in de revolutionaire bewegingen van de tweede helft van de 19de eeuw. Jeanne heeft o.a. financiële steun verleend aan de Franse communards en voor de bevrijding van Jerusalem gevochten.

In de zomer van 1875 kwam ze naar de Balkan om de christelijke bevolking van Bosnië-Herzegovina te steunen in hun opstand tegen het Turkse bewind.

Afb. 4

Rebecca West spreekt in haar beroemde boek *Black Lamb and Grey Falcon* uit 1941 haar bewondering uit voor het idealisme van Jeanne Merkus:

....I looked up at the mountain and wondered which gully had seen the military exploits of my admired Jeanne Merkus. That, now, was a girl: one of the most engaging figures in the margin of the nineteenth century, sad proof of what happens to Jeanne d'Arc if she is unlucky enough not to be burned. It is important to note that nothing evil was known of Jeanne Merkus. Her purity was never doubted. But she never achieved martyrdom, and the people for whom she offered up her life and possessions were poor and without influence. She therefore, by series of actions which would have brought her the most supreme honor had she acted in an important Western state as a member of the Roman Catholic Church in the right century, earned a rather ridiculous notoriety that puts her in the class of a pioneer bicyclist or Mrs. Bloomer. (www6)

Over het onthaal van Jeanne in Belgrado kunnen we het volgende lezen:

De burgerij van Belgrado organiseerde ter eere van onze Jeanne van Orléans een fakkeloptocht. Zij (juffrouw Merkus) verscheen op het balkon met een Montenegrijnsch mutsje op een reusachtige, bonde haardos en deze vrouwelijke verschijning met de mannenmuts, welke aan een carnevalsmaskerade herinnerde, verwekte een grooter

B K 6/6/10 4:43 PM

Comment: Is deze spelling correct, of moet dit 'blonde' zijn?

enthousiasme, dan wanneer Peko Pavlović zelf (het hoofd van den opstand, opvolger van Liubibratić) verschenen was. (Reitsma, 1938:285)

Haar optreden inspireerde ook eigentijdse schilders en dichters. De dichter Djura Jakšić schreef de volgende Welkomstgroet aan Jovanka¹⁴ Merkus:

De gruwelijke faam der Turkse wreedheid
heeft met haar ongehoord diepe schande
de geheele wereld vervuld.
De doffe weerklank van die vreselijke faam
heeft slechts de ziel van de wilde Hongaar
nog nimmer weten aan te tasten.

Ook heeft aan het oor van het dove Oostenrijk
Deze schitterende eeuw van menselijke moraal
Geen vleugje genade durven overbrengen.
Met de boosaardige lach van de wilde
aanschouwt die man verachtelijk
de afschuwelijke stroom van heldenbloed.

Ook nu nog, nu op de banier
van het eeuwige heiligdom aller volkeren,
met bloed geschreven glanst het
'Vrijheid aan dit verdrukt geslacht!'
Ook nu nog, nu onder dat teken
het zwaard ener maagd zwaait,
nu de verschrikkelijke inspanning van mannenstrijd
met luid geweld de wolken klieft
en het gewezen van zwakke kinderen te horen is...
- Ook nu nog,... Schoon, kranig meisje!
Onze Jeanne, niet die van Orleans,
maar toch diezelfde... Reine engel!
Vergeet dat zij u kwaad aandeden.
De roem van uw naam zal dragen
de schitterendste bladzij van onze historie;
en ge zult de uitroepen horen
van dankbaarheid van een bevrijde stam:
'Glorie aan u, glorie, onze Byron...!' (Koopstra, 1976:49)

Volgens bronnen in het gemeentearchief van Utrecht blijkt dat de Joegoslavische regering van plan was een standbeeld op te richten voor Jeanne. De Tweede Wereldoorlog haalde echter een streep door deze rekening.

Omstreeks 1960 raakte filmproducer Živorad Mitrović gefascineerd door het verhaal van Jeanne en de Herzegovijnse opstand. Zijn film daarover 'Het geweer van Nevesinje', werd voor het eerst op het Filmfestival van Pula in augustus 1964 vertoond.

¹⁴ Servische variant van Jeanne

Eind jaren negentig werd er een Servische documentaire gemaakt over Jeanne Merkus met medewerking van René Gremaux, een Nederlandse antropoloog die aan een zeer uitvoerige biografie van Jeanne Merkus werkt.

De bombardementen op Servië waren de meest recente aanleiding om Jeanne Merkus te gedenken. In een artikel in de *Politika*-bijlage van 1.6.1999 vraagt journalist B. Potočan zich af waar de dappere vrienden van Servië zoals Victor Hugo, Giuseppe Garibaldi en Jeanne Merkus gebleven zijn.

Als politieke idealist kan ook A. **Den Doolaard** (1902-1994) bestempeld worden. In de jaren dertig zette hij zich vooral in voor de zelfstandigheid van Macedonië. Uit dank daarvoor werd in 2006 een standbeeld voor hem opgericht in Ohrid.

Afb. 5

Met zijn romans zorgde Den Doolaard namelijk voor een popularisering van Macedonië die niet alleen geleid heeft tot een vloedgolf van Nederlandse toeristen rond het meer van Ohrid in Macedonië, maar ook tot een vrolijke kruisbestuiving met als resultaat honderde Nederlands-Macedonische huwelijken.

Den Doolaards belangstelling voor de Macedonische vrijheidsbeweging V.M.R.O. bereikte zijn toppunt in het boek *Oriënt Express* dat in 1934 verscheen. Een week nadat het gepubliceerd was, werd de Joegoslavische Koning Aleksandar I Karadordević in Marseille vermoord door een lid van de V.M.R.O. Deze gebeurtenis was een gratis reclame, zoals Menno ter Braak¹⁵ het in zijn recensie van de roman heeft genoemd. Achteraf blijkt dat Den Doolaard al eerder tijdens zijn verblijf in Bulgarije kennis heeft gemaakt met de toekomstige moordenaar van de Servische koning Aleksandar I, de Bulgaar Vladimir Georgijev Vantsche.

Dat Den Doolaard goed op de hoogte was van de politieke achtergronden van deze aanslag blijkt uit een artikel dat op 7 december 1935 in *Het Volk* is verschenen. Daarin beweert Den Doolaard dat de aanslag vanuit Italië georganiseerd was. Hij brengt aan het licht dat de aanslag op Koning Alexander voorbereid werd door het trio Suvić-Angelini-Pavelić. Gianni Angelini, de eigenaar van de wapenwinkel Angelini & Benardon in Triëst, kwam via Suvić in contact met Ante Pavelić, de leider van de Kroatische terroristen.

Van Den Doolaard kan men met zekerheid aannemen dat hij uit idealisme geïnteresseerd was in de Joegoslavische problematiek. In het geval van **Andreas Engwirda**, een Nederlandse communist en verzetsstrijder is dat minder duidelijk. Toch heeft het een haar geschied of Engwirda had de meest ingrijpende invloed gehad op de nieuwere Zuidslavische geschiedenis! Uit archieven van het Joegoslavische leger blijkt namelijk dat Engwirda door de Duitsers was geworven - of gechantoord - om een aanslag te plegen op Tito¹⁶. Hij werd echter op het laatste moment ontmaskerd en gevangengenomen. In Nederlandse bronnen¹⁷ is daar geen informatie over te vinden behalve dat hij tegen het einde van de oorlog verdacht werd een dubbele rol te hebben gespeeld.

¹⁵ Braak, Menno ter: 'Roman van Macedonië' In: *Verzameld werk. Deel 5*. 1949

¹⁶ Kranjc, Marjan. "De aanslagen op Tito". In: *Novosti*, 24.01.2004

¹⁷ zie de dissertatie van A.P.M. Cammaert, 1994 (www7)

Het meest recente voorbeeld van een idealistische strijder is dat van **Johannes Tilder** (1963-1994). In het boek van Ron Sluik en Reinier Kurpershoek *De Duiveljager* uit 2002 wordt het verhaal verteld van de Nederlandse voormalig beroepsofficier Johannes Tilder die in dienst van het Kroatische leger deel nam aan de oorlog in de Krajina. Op 10 mei 1994 kwam hij in Servische gevangenschap om het leven en ligt nu als enige buitenlander begraven op het veld van eer op de centrale begraafplaats van Zagreb. De idealen die hem voor ogen stonden toen hij zich als vrijwilliger heeft gemeld zullen eerder aan de rechtsradicale kant hebben gelegen.

Wereldbeschouwing

In het geval van personen zoals Jeanne Merkus, Van Tienhoven, Tilder gaat het om enkelingen die met hun daden bepaalde eigenschappen hebben bevestigd bij de mensen met wie ze in aanraking kwamen. Een grotere draagvlakte bezitten echter geschriften die dat voor vele generaties hebben gedaan en nog steeds blijven doen. Daarbij denk ik vooral aan de werken van Desiderius Erasmus, Baruch de Spinoza en Johan Huizinga (die overigens allemaal vanuit andere talen dan het Nederlands werden vertaald).

In 1953 verscheen een reeds in 1942 geschreven essay van de beroemde Kroatische schrijver Miroslav Krleža dat gewijd was aan het leven en werk van Erasmus¹⁸. Lamentend over het stervende Europa van zijn jeugd vraagt Krleža zich in gedichtvorm af waar de oude dagen gebleven zijn toen onze levensweg verlicht scheen te zijn door schitterende geesten zoals Erasmus en Jacopone (Krleža, 1979:42). Erasmus dus als inbegrip van een humanistische, verlichte geest.

De eerste vertaling van Spinoza dateert uit 1934 en heeft meerdere heruitgaven gekend. De impact van Spinoza's leer komt mooi tot uitdrukking in een artikel in het blad *Danas* (van 18 juli 2009) waarin bericht wordt over de manifestatie „My name is Spinoza“ die in Amsterdam werd opgezet. De auteur van het artikel stelt het volgende vast:

Het zou inspirerend kunnen zijn om in Servië op een soortgelijke manier de ideeën van tolerantie te promoten en mensen die zich hebben ingezet voor tolerantie en vrijheid van meningsuiting, zoals bijv. Dositej Obradović, Svetozar Marković en Dimitrije Tucović. Het huidige Servië dat helemaal gebiologeerd is door het verleden zou zo iets niet misstaan. In tegendeel... (www8)

Tolerantie en morele integriteit was ook iets dat Huizinga's werk heeft uitgestraald. Zijn werk *In de schaduwen van morgen* werd in 1944 in Zagreb gepubliceerd. Het nawoord werd geschreven door Drago Čepulić, een vooraanstaande Kroatische intellectueel. Een Kroatische site vermeldt het volgende over Čepulić:

Hoewel hij als Kroatische patriot de oprichting van de Onafhankelijke Kroatische Staat (NDH) ondersteunde, was hij het niet eens met het regime. Hij was het vooral oneens met de vervolging van joden.(www9)

Het is een opvallend gegeven dat deze vertaling kon verschijnen aangezien de Ustasha-staat meedeed aan de holocaust op joden. De vertaling en publicatie van Huizinga lijkt een manier te zijn geweest om daartegen te protesteren.

Hoewel de vertalingen van Erasmus en Spinoza meerdere uitgaven hebben gekend is het toch een andere auteur die boven aan de lijst van meest vertaalde wereldbeschouwelijke auteurs staat. Het

¹⁸ De eerste Servisch/Kroatische vertaling (vanuit het Latijn) van Erasmus' *Laus stultitiae* dateert van 1955.

is de Vlaamse pater en schrijver **Phil Bosmans**, oprichter van de Bond Zonder Naam. Zijn boek *Menslief, ik hou van je* verscheen in 1972. Het werd het meest verkochte boek in Vlaanderen en is ondertussen aan zijn zesenvijftigste druk toe. In Duitsland zijn meer dan twee miljoen exemplaren verkocht. In Kroatië zijn 5 werken van Bosmans vertaald, via het Duits uiteraard.

B K 6/6/10 4:57 PM

Comment: Ontbreekt in literatuurlijst?

Onmiddellijk na Bosmans volgt de in de VS wonende en zowel in het Engels als in het Nederlands schrijvende katholieke priester **Henri Jozef Nouwen** met zijn boeken *The way of the heart* en *Jesus, de zin van mijn leven*.

B K 6/6/10 4:42 PM

Comment: Is deze spelling correct?

En dan is er ook nog **Piet van Breemen** S.J. (Bussum, 23 juni 1927), pater jezuïet en auteur van verschillende boeken over spiritualiteit, o.a. *Als brood dat wordt gebroken*, oorspronkelijk uitgegeven in het Engels in 1978 (*A bread that is broken*), maar in Kroatië vertaald via het Duits.

De grootste bestseller van alle Nederlandse werken komt echter uit een heel andere wereldbeschouwelijke hoek. Het bevestigt tegelijkertijd twee tegenstrijdige stereotypen over Nederlanders: dat van een seksueel vrijzinnig volk en dat van een conservatief, bij wijlen racistisch volk. Het gaat om het werk van de Haarlemse gynaecoloog **Th.H. van de Velde** (1873-1937): *Het volkomen huwelijk* uit 1926 dat in zijn soort (m.n. seksuele voorlichting) als het meest verlichte en invloedrijke Nederlandse boek van deze eeuw gezien kan worden. De eveneens in 1926 uitgebrachte Duitse editie *Die vollkommene Ehe* beleefde in vier jaar zelfs veertig drukken. De Servisch/Kroatische vertaling heeft tussen 1935 en 1969 zes verschillende drukken gekend.

B K 6/6/10 4:57 PM

Comment: Ontbreekt in literatuurlijst?

Behalve vrijzinnig is dit boek ook in zekere zin conservatief. Instandhouding van het huwelijk was namelijk Van de Velde's hoofdmotief voor het schrijven van zijn bestseller. Bovendien komen er uitspraken in voor die ronduit racistisch zijn (bijv. als het om de geur van sperma gaat). In 1937 is nog een werk van Van de Velde in het Servisch/Kroatisch vertaald, met name *Antipatie in het huwelijk*.

Kunst

Het is een algemeen aanvaarde stelling dat de schilderkunst de meest karakteristieke uiting is van het Nederlandse karakter. De onmetelijkheid van de hemel, de macht van de zee, het noordelijke licht, de zwijgzaamheid en introspectie zouden daarin het mooist tot uitdrukking zijn gekomen.

Kašanin verklaart dat in zijn reisbericht op een zeer interessante manier:

In boeken lach en huil je om anderen, in de muziek en schilderkunst om jezelf. En om jezelf te lezen bestaat er in de schilderkunst niets duidelijker dan Rembrandt en Vermeer; die ongekende mengeling van droom en werkelijkheid, dat magisch realisme, die fantastische alledaagsheid. Nergens anders is dat te vinden dan bij hen, en bij de Russen. (Kašanin, 1961:216)

De Nederlandse schilderkunst heeft van alle uitingsvormen van de geest de grootste invloed gehad op de beeldvorming. Dermate zelfs dat het soms lachwekkend is, zoals onlangs in een

Russisch artikel (dat door de Servische media is overgenomen¹⁹) over de ex-voetballer Guus Hiddink te lezen was. Daarin werd zijn coachingstalent met het schilderstalent van Rembrandt vergeleken. In weer een ander artikel wordt de Amerikaanse auteur Updike om zijn vertelkunst een 'verbale Vermeer' (www11) genoemd. Of nog een ander voorbeeld van een multimediale brug: een Servische rockgroep heeft zijn band naar Van Gogh vernoemd.

Er zijn echter ook serieuzere voorbeelden van kruisbestuiving te vinden, zoals in de hedendaagse Servische schilderkunst.

De Servische schilder **Milić od Mačve** (1934-2000) staat bekend voor zijn eigenzinnige mengeling van figuratief surrealisme en naïeve kunst. Op zijn beelden domineren vliegende boomstammen die hem bekend hebben gemaakt, verder gloeiende ballen en ijsschollen. Zijn grote voorbeelden in de schilderkunst waren Bosch, Breughel, Generalić en Dali. De doeken van Milić hangen behalve in het Nationaal Museum van Belgrado ook in FIDZI in Florence, in het Vatikaanmuseum en in Guggenheim in New York

Afb. 6

Afb. 7

In *Le Soir* is in 1980 een kritiek van Paul Caso verschenen n.a.v. een tentoonstelling van Milić
Cet art est une cathédrale construite par un nouveau 'primitif', comparable à notre
Bruegel.

(...)

Les 'terrible passions humaines' évoquées par Vincent Van Gogh sont ici fixées par un descendant des peintres d'icônes, à une échelle grandiose. (Militch, 1982:11)

B K 6/6/10 4:45 PM

Comment: Staat niet in de literatuurlijst?

Dragan Malešević Tapi (1951-2002) is een merkwaardige figuur die laat is begonnen met schilderen. Zijn eerste echte schilderij heeft hij pas op 37-jarige leeftijd gemaakt. Het was een kopie van Breughel. Volgens zijn eigen zeggen heeft hij als volwassen man een regressieséance meegemaakt bij een waarzegger. Toen is het hem duidelijk geworden dat hij een reïncarnatie was van de bekende Vlaamse schilder Jan van Eyck²⁰.

Later is Tapi een van de meest bekende hyperrealisten geworden. Een doek van hem hangt zelfs in het Witte huis.

Mihajlo Đoković Tikalo (1941) lijkt met het motto van zijn monografie juist dat te bevestigen wat Kašanin als de essentie van de Nederlandse schilderkunst heeft gezien, met name een mengeling van fantasie en realisme:

Mijn beste schilderijen zijn degene die door gekte zijn ingegeven maar door verstand zijn geschilderd. (Živković, 2000:6)

Naar eigen zeggen heeft een zeer bepaald schilderij, met name het aan de Meester van Flemalle toegeschreven 'Nativity' – de toenmalige student kunstgeschiedenis ertoe bewogen zelf te beginnen schilderen. Een andere belangrijke ervaring was Tikalo's bezoek aan het Louvre.

Among many works that Tikalo saw during these unforgettable weeks, landscapes made by Jacob van Ruisdael and Meindert Hobbema stood second only to that of Nicolas Poussin and Claude Lorrain. (Živković, 2000:15)

¹⁹ www10

²⁰ www12

Afb. 8

Afb. 9

Tijdens zijn eerste zelfstandige tentoonstelling in Beverwijk in 1971, tot stand gekomen dankzij zijn vriendschap met de Nederlandse schaakster Corry Vreeken, werd hij als 'het jongere broertje van Hieronymus Bosch' (2000:33) geïntroduceerd. Naast Bosch heeft ook Pieter Breughel als belangrijke inspiratiebron gediend.

Afb. 10

Afb. 11

Tikalo's omgang met het erfgoed van de Nederlandse schilderkunst is creatief en innovatief:

One of the first paintings on which he demonstrated a new possible union of classical and anti-focus paintings will be 'Lateral Similarity' from 1996. As a base for this work Tikalo chose a famous Rembrandt's painting 'Ship-Builder and His Wife'. (2000:90)

Conclusie

Het eenmaal positief verankerde beeld van Nederland – dankzij de vertaling van een Italiaanse bron – heeft lang stand gehouden en werd bevestigd op de meest verschillende manieren, zonder al te groot toedoen van de Nederlandse taal. Zo zou in het kortst het eindresultaat kunnen luiden van dit kleine onderzoek.

En hoe staat het nu met de recentere beeldvorming over Nederland? Onderzoek dat Belgradose studenten neerlandistiek²¹ verrichten door de berichtgeving in de media te volgen wijst naar een verschuiving in de negatieve richting. Deze verschuiving heeft zeker te maken met de verslechtering van de politieke verhoudingen sinds de jaren negentig, maar heeft ook te maken met het feit dat voor de media slecht nieuws beter verkoopt dan goed nieuws. Hierbij een summiere opsomming van telkens terugkerende beelden:

- Nederland als land van tulpen, kaas en molens
- Nederland als trouwste bondgenoot van de VS in Europa met het Tribunaal in Den Haag als symbool daarvan
- Nederland als land van bizarre bijzonderheden (digitale grafstenen; macabere scholierencadeau aan doodzieke schooljuf)
- Nederland als land van cultuur, kunst en musea (schilderkunst, architectuur, dans, design)
- Nederland als land van onbeperkte vrijheid (prostitutie, drugstoerisme, gayfestivals).
- Amsterdam als feestvierende, bruisende stad (festivals, oud- en nieuwfeesten in Amsterdam)
- Nederland als land van immigrantenproblemen (de moord op Theo van Gogh; figuren als Fortuyn en Wilders)

Toen Kašanin in de jaren dertig Nederland verliet heeft hij het volgende geschreven:

We bewonderen elkaar alleen zolang we elkaar niet volledig kennen, zolang we meer met oogopslagen dan met woorden zeggen, zolang we van elkaar geluk, wonderen, verlossing verwachten; want ieder van ons is miezerig in zijn hart en iedereen wil liever bemind

²¹ Jančić, Đorđe: Het beeld van Nederland in het Servische blad *NIN* tussen 2003 en 2007. (afstudeerscriptie, 2008)

B K 6/6/10 4:46 PM

Comment: Kunt u deze voorbeelden kort uitleggen? Niet iedereen zal deze kennen.

worden dan beminnen. Waartoe nog een keer terugkomen naar dit land, dit wonderlijke Nederland, waartoe ook de lelijkheid, miserie en leed van haar mensen leren kennen, de kleinburgerlijke afgunst en kwaadaardigheid, of misschien afgestomptheid of zelfzucht? Natuurlijk zal ik de Hollandse wateren en boten nooit vergeten, de bruggen, bomen en wolken, de rijkdom en de armoede, de onmetelijke stilte van het Hollandse land, de stilte van Vermeer, het oneindige licht boven de velden, op straten, op daken, het licht van Rembrandt; natuurlijk zal ik dat alles niet willen maar ook niet kunnen vergeten. Als een mol heb ik er gelopen, uit mijn eigen donker gekropen, en ik ben één maand gelukkig geweest, ononderbroken, zonder pauze, elke keer het geluk tot op de bodem drinkend als een glas wijn. Afscheid nemend van Nederland neem ik afscheid van het oude Europa. Ik neem afscheid van mijn kindheid, van mezelf. Dit kan niet meer worden herhaald, dit kan men niet twee keer beleven, en ik wil het dan ook nooit meer terugzien. (1961:218)

Hierin verschil ik van Kašanin, misschien omdat ik in tegenstelling tot hem ook de Nederlandse taal tot mijn beschikking heb. Dankzij die taal ben ik in staat om Nederland tot in zijn hart te kennen en te beminnen. Juist omdat ik het als neerlandica in al zijn facetten heb leren kennen, wil ik er altijd opnieuw komen en mijn studenten en vrienden er altijd opnieuw voor enthousiasmeren.

Bibliografie:

- Amicis**, Edmondo de. 1904. *Holandska*. Beograd: Srpska književna zadruga.
- Antal**, G. von & J.C.H. de Pater (red.). 1929. Weense Gezantschapsberichten van 1670 tot 1720. I-II. 's-Gravenhage
- Catherine**, Lucas. 2004. *Rijstap, tulpen & Jihad*. Antwerpen: EPO.
- Kašanin**, Milan. 1961. *Pronadene stvari*. Beograd: Prosveta.
- Koopstra**, F. 1976. «Jeanne Merkus en de Turken. De Nederlandse Jeanne d'Arc». In: *Intermediair*, 12e jaargang 17-23 april 1976
- Koppeschaar**, H. 1914. *Een en ander over Montenegro en Servië*. Amsterdam: Scheltema&Holkema
- Krleža**, Miroslav. 1979. *Eseji i članci. Knjiga 2*. Zagreb: Mladost.
- Militch de Matchva*. Roma, 1982
- Novaković-Lopušina**, Jelica. 1999. *Srbi i jugoistočna Evropa u nizozemskim izvorima do 1918*. Beograd: Revision.
- Reitsma**, S.A. 1938. «Jeanne Merkus, een Hollandsch-Servische Jeanne D'Arc». In: *Haagsch Maandblad*, maart 1938, 15de jaargang, no. 3
- Sluik**, Ron&Reinier **Kurpershoek**. 2002. *De Duiveljager*. Amsterdam: De Balie.
- Tienhoven**, Arius van. *De gruwelen van den oorlog in Servië*. Rotterdam: Brusse.
- West**, Rebecca. 1994. *Black Lamb and Grey Falcon. A Journey through Yugoslavia*. London: Penguin books.
- Živković**, Stanislav. 2000. *Mihajlo Đoković Tikalo*. Beograd: Jugoslovenska knjiga.

B K 6/6/10 4:54 PM

Comment: Weet u hier misschien ook de paginanummers van?

B K 6/6/10 4:29 PM

Comment: Jaartal ontbreekt.

B K 6/6/10 4:40 PM

Comment: Klopt dit jaartal? In de tekst (p9) staat 1941.

Internet:

- www1: www.worldandi.com/newhome/public/2004/march/mtpub2.asp
- www2: www.serbiatravelers.org/index.php/putoskop/34-kapela-mira/

www3: www.ssinf.sv.gov.yu/saveznavlada/list_komentar.php?idteksta=9
www4: <http://thinkubator.blogger.ba/arhiva/2008/04/13/1486775>
www5: www.danas.rs/dodaci/biznis/zivot_na_margini_istorije.27.html?news_id=102487
www6: www.srpska-mreza.com/bookstore/west/west.htm
www7: <http://dissertations.ub.rug.nl/faculties/arts/1994/a.p.m.cammaert/>
www8: www.danas.rs/dodaci/vikend/plave_strane/my_name_is_spinoza.45
www9: <http://damp.nsk.hr/arhiva/vol1/162/14914/www.fokus-tjednik.hr/>
www10: www.glas-javnosti.rs/clanak/glas-javnosti-19-10-2007/gus-hidink-kao-rembrant
www11: www.danas.rs/dodaci/vikend/knjiga_danas/verbalni_vermer.54.html?news_id=122061
www12: www.ilustrovana.com/2002/2285/2.htm

Afbeeldingen:

Afb. 1: Reclame voor Philips uit het dagblad Politika van april 1930
Afb. 2: De Vredeskapel in Sremski Karlovci
Afb. 3: Dorpscafé Den Haag in Beršići (dorp in Midden-Servië)
Afb. 4: Tekening van Jeanne Merkus uit het boek van Moritz Zimmerman: *Illustrierte Geschichte der orientalen Kriege 1876-1878*.
Afb. 5: Standbeeld voor A. Den Doolaard aan het meer van Ohrid
Afb. 6: Militch de Matchva: *Mémoire aux cendres de Léonide Cheic*, 1970
Afb. 7: Militch de Matchva: *Militch le triple fou*, 1973
Afb. 8: Tikalo: /zonder naam/, 1999
Afb. 9: Tikalo: /zonder naam/, 1981
Afb. 10: Tikalo: *Lateral Similarity*, 1996
Afb. 11: Tikalo: /zonder naam/, 1986

Algemene aanvullende vragen:

- U verwijst een aantal keer naar artikelen uit Politika. Kunt u ook de titels van deze artikelen geven?
- Kunt u een indicatie geven van de datum waarop u de websites waarnaar u verwijst, voor het laatst heeft bezocht. Het lijkt er namelijk op dat zij niet allemaal nog bestaan (www4 bijvoorbeeld).
- Zou u in het algemeen nog eens naar uw literatuurlijst willen kijken? Het lijkt er op dat een aantal referenties ontbreken. Denk hierbij ook aan de boeken van bijvoorbeeld Nouwen, Breemen en van de Velde die u bespreekt. Een aantal ontbrekende verwijzingen heb ik in de tekst al aangewezen. Zou u de rest willen nalopen?

Vriendelijk bedankt!